

PROGRAM WYCHOWAWCZO-PROFILAKTYCZNY W SZKOLE¹

Wyboru dokonała: Sylwia Żmijewska-Kwiręg

WPROWADZENIE

Wchodząca w życie 1 września 2017 roku **reforma edukacji** zakłada m. in. zmiany w obszarze działań wychowawczo-profilaktycznych szkoły/placówki. Zostały one określone w Ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59) oraz Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r (Dz.U. z 2017 r., poz. 356).¹

Od roku szkolnego 2017/2018 działalność edukacyjna i wychowawcza szkoły określona jest przez **zestaw programów nauczania** oraz **program wychowawczo-profilaktyczny**, które mają tworzyć spójną całość i muszą uwzględniać wymagania opisane w podstawie programowej.

*Wprowadzane począwszy od roku szkolnego 2017/2018 treści wychowawcze i profilaktyczne skierowane do uczniów – dostosowane do ich potrzeb rozwojowych – można odnaleźć w **podstawach programowych przedmiotów kształcenia ogólnego, specjalnego i zawodowego**. Działania wychowawczo-profilaktyczne powinny być kierowane do uczniów równoległe z ich kształceniem – przekazywaniem wiedzy, m. in. podczas zajęć z wychowawcą klasy oraz realizacji treści wielu przedmiotów, takich jak np.: edukacja wczesnoszkolna; przyroda; biologia; wychowanie fizyczne; edukacja dla bezpieczeństwa; technika; informatyka; wiedza o społeczeństwie; etyka; wychowanie do życia w rodzinie; podstawy przedsiębiorczości.²*

Celem programu wychowawczo-profilaktycznego jest **wspieranie ucznia we wszechstronnym rozwoju**, ukierunkowanym na: osiągnięcie pełni dojrzałości fizycznej (zdrowy styl życia), psychicznej (odpowiedzialność), społecznej (konstruktywne role społeczne) i duchowej (system wartości i poczucie sensu życia), wzmocnianym i uzupełnianym przez działania z zakresu profilaktyki dzieci i młodzieży.

Program powinien uwzględniać - przygotowane w oparciu o **diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej** - treści i działania wychowawcze skierowane do uczniów oraz treści i działania profilaktyczne dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów oraz angażujące wszystkich uczniów, ich rodziców oraz całe środowisko szkolne (kadre pedagogiczną, pracowników administracji i obsługę szkoły).

W podstawie programowej kształcenia ogólnego określono zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, w tym zagadnienia omawiane na zajęciach z wychowawcą oraz zadania wychowawcze realizowane na zajęciach przedmiotowych na każdym etapie edukacyjnym w poszczególnych typach szkół (art. 4 pkt 24 Ustawy Prawo oświatowe).

Wzmocniono potrzebę kształtowania u uczniów postaw prospołecznych, w tym poprzez możliwość udziału w działaniach z zakresu wolontariatu, sprzyjających aktywnemu uczestnictwu uczniów w życiu społecznym (art. 1, pkt 12 Ustawy Prawo oświatowe).

Uchwalanie programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły należy do rady rodziców (RR), która powinna działać w porozumieniu z radą pedagogiczną (RP). Jeżeli RR w terminie 30 dni od dnia rozpoczęcia roku szkolnego (do 30 IX) nie osiągnie porozumienia z RP w sprawie programu, program ten ustala dyrektor szkoły lub placówki w uzgodnieniu z organem sprawującym nadzór pedagogiczny (art. 84 ust. 1–3 Ustawy Prawo oświatowe).

DZIAŁANIA WYCHOWAWCZE A PROFILAKTYKA

¹ Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356).

² We wspomnianej wyżej publikacji znajduje się wypis treści dotyczących obszarów wychowania i profilaktyki zawartych w podstawach programowych przedmiotów kształcenia ogólnego w wybranych typach szkół.

PROGRAM WYCHOWAWCZO-PROFILAKTYCZNY W SZKOLE¹

Wyboru dokonała: Sylwia Żmijewska-Kwiręg

Wychowanie to proces **wspierania wychowanka w rozwoju** angażujący wychowawcę (np. rodzica, nauczyciela, starszego kolegę) oraz wychowanka (dziecko/nastolatka); pozostających w relacji, współdziałających dla osiągania celów oraz dzielących się odpowiedzialnością w tym procesie (wychowawca odpowiada za tworzenie warunków do rozwoju, wychowanek - za korzystanie z nich).

Modelowy proces wychowania w szkole/placówce zakłócają **czynniki wewnętrzne** tj. ograniczone kompetencje wychowawców, specjalne potrzeby edukacyjne wychowanków oraz niekorzystne środowisko rówieśnicze w szkole i **zewnętrzne** tj. ograniczone kompetencje wychowawcze rodziców, naturalne środowisko rówieśnicze wychowanków oraz czynniki ryzyka tkwiące w szeroko rozumianym społeczeństwie, prowadząc do zaburzeń w zachowaniu i wymuszając **interwencję profilaktyczną**.

Profilaktyka zatem to kompleksowa **interwencja kompensująca niedostatki wychowania**, która obejmuje równoległe trzy obszary działania:

- wspomaganie wychowanka w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi jego prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu;
- ograniczanie i likwidowanie czynników ryzyka, które zaburzają prawidłowy rozwój i dezorganizują zdrowy styl życia;
- inicjowanie i wzmacnianie czynników chroniących, które sprzyjają prawidłowemu rozwojowi oraz umożliwiają prowadzenie zdrowego stylu życia³.

Profilaktyka w środowisku szkolnym spełnia kilka podstawowych funkcji, takich jak:

- dostarczanie informacji na temat zdrowego życia i występujących zagrożeń;
- kształtowanie prozdrowotnych wzorców konsumpcyjnych;
- kształtowanie umiejętności interpersonalnych;
- kształtowanie umiejętności podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów oraz uczenie odpowiedzialności;
- rozwijanie więzi z grupą społeczną oraz rozwijanie środowiska szkolnego i rodzinnego;
- kształtowanie w środowisku szkolnym norm i reguł sprzyjających zdrowemu życiu i rozwojowi.

Działania profilaktyczne prowadzi się na trzech poziomach.

Działania **na pierwszym poziomie** (tzw. profilaktyka uniwersalna) kierowane są do tych wszystkich osób, które nie wykazują jeszcze dysfunkcji w rozwoju lub zachowaniu, ale w ich otoczeniu występują czynniki ryzyka i dlatego należy wyposażyć ich w umiejętności skutecznego przeciwstawiania się niebezpieczeństwom oraz dbania o własne zdrowie i życie.

Działania **na drugim poziomie** (tzw. profilaktyka selektywna) kierowane są do osób, w których rozwoju lub zachowaniu pojawiają się pierwsze przejawy zaburzeń, a jej celem jest zahamowanie rozwoju dysfunkcji i przywrócenie funkcjonalności.

Działania **na trzecim poziomie** (tzw. profilaktyka skoncentrowana na jednostce) kierowane są do osób, które dzięki oddziaływaniom korekcyjnym, terapeutycznym czy rehabilitacyjnym odzyskały sprawność i funkcjonalność, a teraz wracając do swojego naturalnego środowiska potrzebują wsparcia, które pomoże im w readaptacji i uchroni przed nawrotem trudności.

Wspólnym obszarem dla wychowania i profilaktyki są działania budujące odporność na potencjalne zagrożenia (czyli profilaktyka uniwersalna), aczkolwiek korzystniej jest dla wychowanków realizować je w kontekście działań wychowawczych lub też w kontekście przeciwdziałania zagrożeniom oraz **system wartości i norm**, w nawiązaniu do których są prowadzone działania.

³ Wg koncepcji Zbigniewa B. Gasia.

OPRACOWUJEMY PROGRAM WYCHOWAWCZO-PROFILAKTYCZNY

Charakterystyka profilu absolwenta naszej szkoły

Na tym etapie szukamy odpowiedzi na pytanie: **jakim człowiekiem ma być uczeń opuszczający mury naszej szkoły?**, podejmując następujące kroki:

- określamy uwarunkowania formalno-prawne
- diagnozujemy oczekiwania rodziców
- oceniamy potencjał i możliwości uczniów i uczennic
- analizujemy lokalne warunki i zasoby szkoły
- wspólnie (rada pedagogiczna, rodzice) dyskutujemy nad profilem ucznia.

Analiza dotychczasowych działań wychowawczych i profilaktycznych szkoły

Szkoła odpowiada na pytanie: **jakie są nasze doświadczenia w zakresie podejmowanych działań wychowawczych i profilaktycznych**, podejmując kroki:

- diagnozuje zachowania uczniów i uczennic w społeczności szkolnej
- wskazuje sukcesy i porażki szkoły w obszarze szkolnej profilaktyki i wychowania
- identyfikuje metod wychowawcze i profilaktyczne – skuteczne i nieskuteczne
- diagnozuje potrzeby rozwojowe n-li w zakresie wychowania i profilaktyki
- identyfikuje zasoby zewnętrzne wspierające wychowanie i profilaktykę w szkole.

Konstruowanie strategii wychowawczo-profilaktycznej szkoły

Konstruowanie strategii to poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: **dokąd i jaką drogą chcemy zmierzać**, i powinno uwzględniać następujące kroki:

- identyfikacja sfer rozwojowych ucznia
- określenie szczegółowych celów rozwojowych w odniesieniu do profilu ucznia
- określenie zadań wychowawczych i profilaktycznych szkoły
- określenie treści i form działań w obszarze profilaktyki i wychowania
- określenie osób odpowiedzialnych oraz zaplanowanie w czasie działań

Opracowanie strategii ewaluacyjnej programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły

Na tym etapie powinniśmy znać odpowiedź na pytanie: **jak będziemy sprawdzać skuteczność naszego działania**. W strategii ewaluacyjnej:

- identyfikujemy cel ewaluacji
- określamy metodologię i przebiegu ewaluacji
- określamy sposoby opracowania i wykorzystania wyników.

Opracowanie planów wychowawczo-profilaktycznych w poszczególnych klasach

Zaplanowanie działań wychowawczo-profilaktycznych w klasie jest przeniesieniem zamierzeń zawartych w szkolnym programie na warunki klasy. Adaptacji dokonuje - z uwzględnieniem specyficznego zapotrzebowania danej klasy - wychowawca, który poszukuje odpowiedzi na pytanie: **jakie zamierzenia szkoły chcę realizować w klasie?** Podjęujemy kolejne kroki:

- identyfikujemy zasoby i potrzeby rozwojowe każdego ucznia/uczennicy w klasie
- określamy szczegółowe cele rozwojowe w odniesieniu do wieku ucznia/uczennicy
- określamy szczegółowe zadania wychowawcze i profilaktyczne wychowawcy
- określamy treści i formy działań w obszarze profilaktyki i wychowania
- określamy zakres odpowiedzialności wychowawców oraz nauczycieli przedmiotowych
- identyfikujemy współpracowników i sojuszników w realizacji celów
- planujemy w czasie poszczególne działania i osiągnięcie celów

EWALUACJA PROGRAMU PROFILATYCZNO – WYCHOWAWCZEGO

Skutkiem opracowania i wdrożenia programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły ma być systematyczne podwyższanie skuteczności podejmowanych przez szkołę przedsięwzięć wychowawczych i profilaktycznych. Będzie to możliwe wyłącznie wtedy, kiedy realizacja programu poddana zostanie procedurom ewaluacyjnym.

W procesie ewaluacji powinniśmy szukać odpowiedzi na kilka ważnych pytań:

- ***Jaka jest skuteczność naszych działań? Jak ją mierzymy?***

Ewaluacji poddać powinniśmy zarówno poziom osiągnięcia celów i rezultatów działań wychowawczo-profilaktycznych, jak i sam proces. Analiza zebranych wyników oraz znajomość danych opisujących skuteczność podejmowanych działań pozwoli nam zmodyfikować program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

- ***Czy integralnie i osobowo traktujemy uczniów i uczennice?***

Sprawdzamy: Czy uwzględniono wszystkie sfery rozwoju uczniów? Czy wspieramy wychowanka w rozwoju, a nie jedynie stymulujemy rozwój wybranych elementów? Czy koncentracja na wybranych aspektach nie skutkuje dysharmonią lub wręcz zaburzeniami w rozwoju? Czy zachowaliśmy osobowy sposób traktowania uczniów? Czy dostrzegamy w każdym z nich człowieka, a nie jedynie obiekt naszych oddziaływań?

- ***Czy trafnie określiliśmy cele rozwojowe? Czy sformułowaliśmy odpowiednie zadania***

Sprawdzając poprawność przyjętego programu, należy zwrócić uwagę na: poprawną realizację zadań, poprawność ich doboru ze względu na cel, jasność i konkretność zadań, spójność działań oraz dobór zadań dla realizatorów.

- ***Czy posługujemy się właściwymi treściami i metodami?***

Treści powinny być ściśle związane z celem, do którego dążymy. Należy zatem zwrócić uwagę, czy treści zadań i formy pracy dają szansę na osiągnięcie pożądaných wyników.

- ***Czy każdy z nas zrobił to, co do niego należało? Czy działaliśmy we właściwym czasie?***

Najbardziej skuteczne działania to te, które mają charakter systemowy, toteż niezwykle ważne jest zsynchronizowanie w czasie zadań szkolnych specjalistów, pracy rodziców i innych realizatorów działań wychowawczych i profilaktycznych.

Delegowanie zadań powinno zostać potwierdzone zawarciem formalnej umowy (w ramach obowiązków zawodowych) między koordynatorem programu (albo dyrektorem szkoły) a realizatorem dotyczącej wykonania konkretnego zadania.

- ***Czy czegoś nie przeoczyliśmy?***

W trakcie budowania programu w dużej mierze wyobrażamy sobie, „jak to ma funkcjonować” – dopiero podczas realizacji widzimy, „jak to działa”. Ponadto wtedy właśnie mogą pojawić się zjawiska i zagrożenia, których pojawienia się nie przewidzieliśmy w trakcie konstruowania założeń programowych.